

Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper
Avdelningen för biologi

Karin Frenander Lake Eva-Lena Karlsson

Hållbar utveckling med början i förskolan?

Sustainable development starting in the preschool?

Examensarbete 15 poäng

Lärarprogrammet

Datum: 2009-02-16

Handledare: Birgitta Klockare

Förord.

Vi bor båda två i små kommuner så vi bedömde att vi får för litet underlag för våra intervjuer. Så vi valde att skriva vår c-uppsats tillsammans. Det kan också vara spännande att jämföra de olika kommunerna åt. Se vad som skiljer dem åt och vad som förenar dem. Vi tycker att det är en klar fördel med att ha någon att dela tankar och funderingar med när vi skriver. Det hjälper oss även i vårt framtida yrkesutövande att se att det kan finnas två eller fler lösningar på ett problem.

Vi har hela tiden arbetat tillsammans, både vad det gäller litteratursökning, bearbetning av litteraturen och skrivarbete. Det som vi gjort enskilt är de olika intervjuerna.

Abstract

The objective of our study was to get knowledge about how teachers think when they make purchases to preschool. Do they consider making environmentally conscious purchases? Do they work actively to transfer environmental consciousness to the children?

We chose to interview nine preschool teachers and one cook in two different local municipalities. Our investigation showed that there was a very low engagement in these issues. The teachers said that they were very strictly bound to already existing public contracts and did not see any possibilities to influence the preschools consumption.

The teachers had no idea that not only their work could result in environmental savings in the school, but also result in attitudes changes among the children, their parents and, in the long term, society in general. The teachers wished they had a concrete environmental mission and they did what they could with the available resources.

With our essay we aim to show teachers in the primary school that their choices are important and that it is possible to influence, even on a small scale.

Key words: responsibility in the preschool, sustainable development, purchasing, environment, procurement

Sammanfattning

Syftet med vårt arbete var att skaffa oss kunskap om hur pedagogerna tänker när de gör inköp till förskolan. Tänker de på att göra miljömedvetna inköp? Arbetar de konkret för att föra över miljömedvetenhet till barnen? Vi valde att intervjua nio förskollärare och en kokerska i två olika kommuner. Vår undersökning visade på ett förvånansvärt lågt engagemang i dessa frågor.

Pedagogerna ansåg sig hårt styrda av redan gjorda upphandlingsavtal, och såg i stort sett igen möjlighet att påverka förskolans konsumtion. Förskollärarna hade liten insikt i att deras arbete inte bara kunde leda till miljöbesparingar på förskolan, utan även bidra till attitydförändringar hos barnen, deras föräldrar och på sikt i hela samhället. Pedagogerna hade många önskningar på konkret miljöarbete, och de gjorde vad de kunde med de resurser som de ansåg sig förfoga över. Vi vill genom vår uppsats få förskolans pedagoger att förstå att deras val är viktiga, att man faktiskt kan påverka i det lilla.

Nyckelord: förskolans ansvar, hållbar utveckling, inköp, miljö, upphandling

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Syfte	2
1.2. Bakgrund.....	2
1.3. Frågeställning.....	8
2. Metod	9
2.1. Urval.....	9
2.2. Datainsamlingsmetoder.....	9
2.3. Procedur	10
2.4. Databearbetning	10
3. Resultat.....	11
4. Diskussion	14
Referenslista.....	18

Bilaga 1

1. Inledning

Miljöproblem, miljöförstöring och miljökatastrofer är ord som finns i snart varje människas medvetande. Ingen kan nog hålla sig neutral eller oberörd inför det faktum att mänskligheten står inför en utmaning av sällan skådat slag. Oavsett vilket förhållningssätt man väljer att inta, är det få som helt kan värja sig inför detta, och vi blir nog alltmer medvetna om att vi alla, utan undantag, måste dra vårt strå till stacken, för att garantera att framtida generationer ska kunna leva, bo och trivas på vår planet. Sett ur detta perspektiv, att vi ska säkra levnadsvillkor för framtiden, så borde de pedagoger som arbetar med just de yngsta barnen vara särdeles miljömedvetna och kunniga inom området. Förskolans styrdokument, Lpfö 98 är också väldigt klar och tydlig på den punkten:

Förskolan skall lägga stor vikt vid miljö- och naturvårdsfrågor. Ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro skall prägla förskolans verksamhet. Förskolan skall medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp. Verksamheten skall hjälpa barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att det bidrar till en bättre miljö både i nutid och i framtid

Pramling Samuelsson & Sheridan (1999) tar upp vikten av att alltid ta utgångspunkt i det som ligger nära till hands för barnet, och att det är här som barnens tankar och funderingar växer och utvecklas. De påpekar även det viktiga i att utveckla en ”kompass” eller en känsla för något, alltså grundlägga intressen och kunskaper som kan användas när barnet blir vuxet. Författarna trycker på att det är viktigt att börja tidigt, för att grundlägga ett naturvetenskapligt intresse hos barnen.

Enligt Unni Öman, samordnare för hållbar utveckling i Borlänge kommun, så är vägen till en ökad medvetenhet för dessa frågor att aktivt arbeta med människors medvetenhet och attityder. De var tidigt ute med detta arbete, redan 1994, så när media började uppmärksamma ”eko-trenden” så fick människorna i Borlänge en bekräftelse på att det de redan gjorde var riktigt. Att människorna upplevde att det var deras eget val gjorde att det var lätt att motivera dem att handla ekologiskt även när tiderna blir kärnvare.

Eftersom vi under vår utbildning många gånger har läst om och lärt oss att barn lär i samspelet med andra människor, och att de påverkas mer av det vi gör än det som vi säger, så funderar vi naturligtvis över hur det ser ut i verkligheten. Har förskolans pedagoger ett

miljövänligt grundtänkande? Agerar man utifrån ett miljömässigt perspektiv och har man ett mål med sitt miljöarbete?

1.1 Syfte

Syftet med vårt examensarbete var att ta reda på hur miljömedvetna förskolans pedagoger är när de gör inköp till förskolan, samt om de agerar miljömedvetet i den dagliga verksamheten. Vi ville även ta reda på om de arbetar konkret för att föra miljömedvetenheten vidare och om våra kommuner skilde sig avsevärt åt.

1.2 Bakgrund

Enligt läroplanens mål (Lpfö 98) skall varje barn utveckla respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö. Förskolans mål är också att sträva efter att varje barn utvecklar förståelse för sin egen delaktighet i naturens kretslopp och för enkla naturvetenskapliga fenomen, liksom sitt kunnande om växter och djur.

Arbetslaget i förskolan skall ge barn möjlighet att förstå hur egna handlingar kan påverka miljön. Det står även i Lpfö 98 att förskolan skall lägga grunden för barnens livslånga lärande.

Lpo 94 har satt som mål att varje elev efter genomgången grundskola bl.a.

- Har kunskaper om länders och världsdelars ömsesidiga beroende av varandra.
- Känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang.
- Har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön (Lpo 94).

I förskolans läroplan, Lpfö 98 står det bl.a. att:

- Förskolan skall lägga stor vikt vid miljö- och naturvårdsfrågor.
- Ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro skall prägla förskolans verksamhet.
- Förskolan skall medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp.
- Verksamheten skall hjälpa barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att det bidrar till en bättre miljö både i nutid och i framtid (Lpfö 98).

Enligt Björneloo kan utbildning ses som en nyckel till hållbar utveckling och lärande som en förutsättning för att människorna ska kunna hantera de utmaningar världen står inför. Vidare skriver Björneloo om att detta är den första generationen som står inför dessa utmaningar. Det finns alltså ingen tidigare kunskap att vända tillbaka till. Vi måste därför börja i det lilla, det som ligger nära barnen för att kunna vidga begreppen så att de ser helheten, att de ser att deras val har betydelse.

Åberg och Lentz Taguchi, (2007) beskriver vikten av att skapa meningsfulla sammanhang för att på så sätt utmana barnens tankar. De visar också på hur betydelsefullt det är att ge barnen tid till att diskutera, reflektera, fråga, beskriva och lyssna. Att alltid utgå ifrån vad ett barn vet i ett pedagogiskt arbete är inte bara ett demokratiskt sätt att arbeta, utan har också en mycket starkt etisk aspekt.

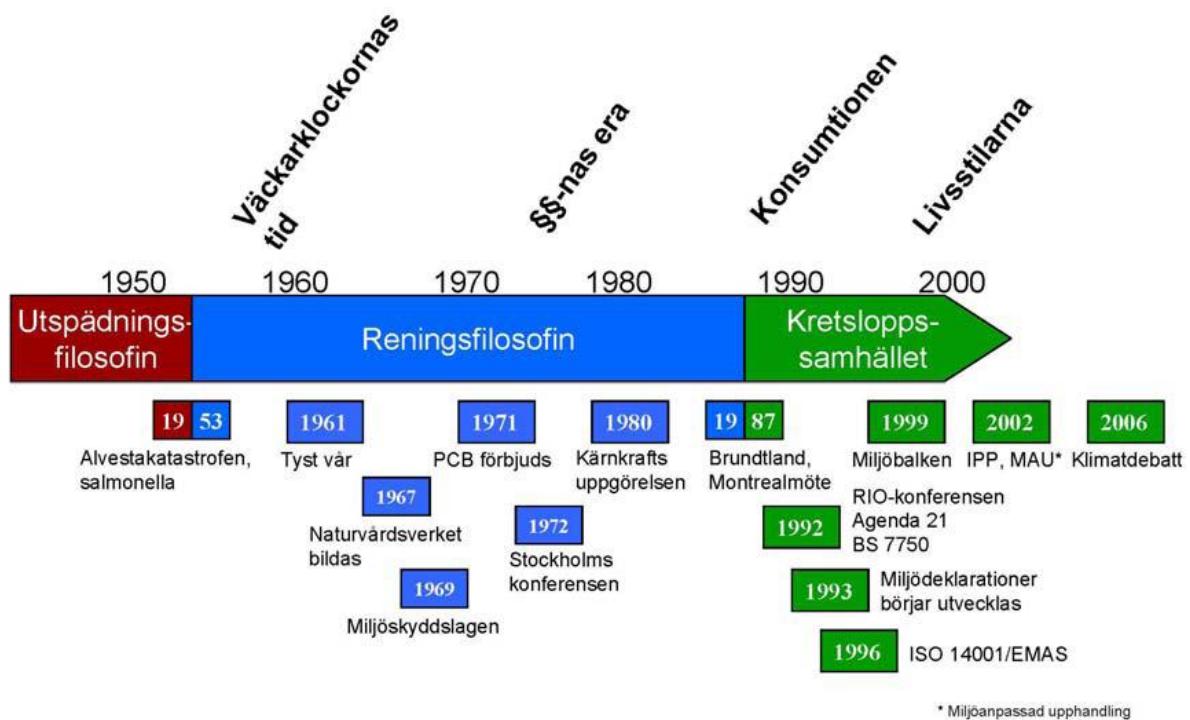
För att grundlägga ett naturvetenskapligt intresse är det viktigt att pedagogerna har i åtanke att barnen mycket tidigt lär sig att uppfatta vad som är viktigt att uppmärksamma i omgivningen. Därför är det lilla barnets möte med natur och miljö oerhört betydelsefullt för det fortsatta lärandet med tanke på förståelsen av det vi kallar naturvetenskaplig kunskap (Sträng & Persson, 2003).

Lika viktigt är det med engagerade pedagoger som väcker barns nyfikenhet och intresse för nya erfarenheter och kunskaper. Pedagoger ska alltid ha i minnet att de genom sitt förhållningssätt förmedlar moraliska värden, medkänsla och intresse för både natur och människor.

Pedagogen bör så att säga föregå med gott exempel och själv leva och handla så som hon vill leva. Det innebär ett kritiskt granskande av det egna handlandet även när det inte är direkt riktat mot barnen. Dit hör att sortera sopor och lämna till återvinning, att kompostera, att vårda och laga böcker och leksaker istället för att köpa nytt. Att använda lågenergilampor och sparventil på vattenkranarna, att återanvända förpackningsmaterial, att inte använda engångsartiklar som bestick, muggar och tallrikar i plast. Det kan också vara att tillvarata närmiljön, plocka bär och svamp samt att återuppväcka gamla kunskaper om hur vi gjorde förr i tiden, men också att promenera eller att cykla till förskolan istället för att åka bil (Granberg, 2005).

Ordet utbildning löper som en röd tråd genom vår valda litteratur. Vi kan sammanfatta litteraturen så här: genom att skaffa oss ökande kunskaper om hur naturen fungerar och försöka att inrätta vårt handlande därefter har vi människor ännu en chans att rädda vår jord. Författarna är eniga när de säger att undervisningens mål är att belysa hur människors sätt att leva kan främja eller hindra en hållbar utveckling.

Under 1950-talet trodde man fortfarande att vår planets resurser och förmåga att späda ut föroreningar var oändlig. Under 60-talet började dock de första larmklockorna ringa, bl.a. utkom boken *Tyst vår*, skriven av Rachel Carson. Man kan se hur utvecklingen av miljömedvetenheten har utvecklats genom årtiondena på denna översiktsbild.

Figuren är hämtad ur: Unge m fl (2007). (Bilden publicerad med författarens tillstånd).

Vi har här efter valt att gå igenom några av de viktigaste internationella överenskommelser som Sverige ställt sig bakom.

1983 gav FN:s generalförsamling uppdrag åt en kommission, under ledning av förra norska statsminister Gro Harlem Brundtland, att undersöka sambanden mellan miljöpåverkan och långsiktig utveckling i världen. Undersökningen resulterade i den s.k. Brundtlandrapporten som publicerades 1987. I rapporten lanserades begreppet *Sustainable Development* – hållbar utveckling. I begreppet sammanfördes flera olika aspekter, bl.a. bevarande av naturresurser, social och ekonomisk utveckling samt fattigdomsbekämpning.

I rapporten definieras hållbar utveckling som en ”*utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov* (Unge m fl, 2007).

Ett par år efter så höll FN en konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992. Där antogs en internationell arbetsplan med namnet Agenda 21. Agendan ger mål och riktlinjer för att uppnå en hållbar utveckling genom att utrota fattigdom och undanröja hotet mot miljön. Kapitel 25 i Agenda handlar om barns och ungdomars roll för hållbar utveckling. Barn är i synnerhet utsatta för miljöförstöring och därför är det viktigt att föra in ett barnfokus i arbetet. Riktlinjerna är i form av rekommendationer och är alltså inte juridiskt bindande. De stater som står bakom arbetsplanen har dock moraliskt och politiskt förbundit sig att följa Agenda 21.

Efter vårt inträde i EU 1995 fick vi en hel del nya miljöregler och miljölagar att förhålla oss till. Inom EU har man gemensamma minimiregler, vilka inte får underskridas av medlemsländerna. Däremot får de ställa högre miljökrav, bara de inte går emot EU:s grundfördrag. Man har även en rad harmoniseringsregler, normer för olika produkters utformning och innehåll. Denna norm ska följas av alla medlemsländer. Huvudsyftet med dessa är inte miljöskydd, utan att skapa en fri inre marknad utan handelshinder, (Nielsen, 1994).

Eftersom en ledstjärna inom EU är den fria rörligheten, får inte transportsträckan vara en konkurrensfördel inom offentlig upphandling. Detta med transportsträckan kan ses som en motsägelse till det nästa stora protokoll, Kyotoprotokollet som antogs 1997, och i och med detta så förbinder sig en stor del av världens länder att minska sina utsläpp av växthusgaser. Kyotoprotokollet innehåller tre marknadsbaserade mekanismer: handel med utsläppsrätter mellan länderna som skrivit under protokollet, gemensamt genomförande av projekt mellan dessa länder samt mekanismen för ren utveckling (med länder som inte undertecknat protokollet). (Europaordlista 2008).

Som en följd av att EU uppmanar alla sina medlemsländer att utarbeta nationella handlingsplaner för att öka graden av miljöanpassad offentlig upphandling, så antar Sveriges regering 2007 en treårig handlingsplan för miljöanpassad upphandling, där målet är att upplysa och utbilda nationella och lokala upphandlare.

Som en hjälp i strävan efter miljöanpassad upphandling finns det i stort sett sex miljömärken man behöver känna till för att kunna välja miljöanpassade vardagsvaror: Svanen, Bra Miljöval, EU-Blomman och Krav. Samtliga är oberoende och seriösa miljömärkningar. Svanen, EU-Blomman och Bra Miljöval har förutom varor också börjat märka tjänster, bland annat hotell, transporter och elleveranser.

(Konsumentverket 2007).

På den internationella UNESCO-konferensen 1997, *Education for a Sustainable Future*, (Utbildning för en hållbar framtid) bestämdes att alla utbildningsplaner som berör ämnet ska betona medborgarskap. Meningen är att man i all undervisning om hållbarhet ska samordna naturvetenskapliga studier med diskussioner om marknadskrafter, värderingar, rättvis fördelning, och stärka elevers förmåga att kritiskt granska och reflektera över sin egen plats i världen och vad hållbarhet betyder just för dem själva och deras omgivning. Detta är färdigheter som är grunden för gott medborgarskap och gör utbildning för hållbarhet till en del av processen att skapa en välinformerad, medveten och aktiv befolkning. På detta sätt bidrar utbildning om hållbarhet till utbildning för demokrati och fred var en av konferensens slutsatser (Skolverket, 2002).

Öhman & Östman betonar vikten av ett kritiskt förhållningssätt när man ser till undervisningens kunskapsinnehåll, så att eleverna ges möjlighet att göra sitt eget ställningstagande. Författarna vill också lyfta fram det faktum att alla uppfattningar innehåller värderingar och att det inte bara är de vetenskapliga experternas kunskaper som skall betraktas som sanna. Det viktigaste, enligt författarna, är att inte se ämneskunskap som ett

självändamål utan kunskapen väljs och behandlas utifrån syftet att eleverna skall förstå förutsättningarna för en hållbar livsstil och ett hållbart samhälle (Skolverket, 2004).

I en intervju i tidningen Förskolan (nr.3 2008) säger Solveig Hägglund ”Hade läroplanen skrivits idag skulle begreppet hållbar utveckling säkert stått med som övergripande mål”.

1.4 Frågeställning

Vi har under vår utbildningstid läst mycket om miljön och har lärt oss att varje val vi gör påverkar miljön på det ena eller andra sättet.

Vår frågeställning är:

Tänker pedagogerna miljömedvetet när de gör inköp till förskolan?

Agerar pedagogerna miljömedvetet i den dagliga verksamheten?

Arbetar de konkret för att föra miljömedvetenheten vidare till barnen?

Arbetar våra kommuner lika eller skiljer sig deras arbetssätt åt?

2. Metod

2.1 Urval

Vi bor båda två i små kommuner så vi bedömde att vi får för litet underlag för våra intervjuer. Så vi valde att skriva vår c-uppsats tillsammans. Det kan också vara spännande att jämföra de olika kommunerna åt. Se vad som skiljer dem åt och vad som förenar dem. Vi tycker att det är en klar fördel med att ha någon att dela tankar och funderingar med när vi skriver. Det hjälper oss även i vårt framtida yrkesutövande att se att det kan finnas två eller fler lösningar på ett problem.

Vi har valt att intervjua förskollärare som arbetar på olika förskolor i två olika kommuner.

Förskollärarna är valda på grund av att de varit VFU-handledare

(VerksamhetsFörlagdUtbildning) för oss tidigare i utbildningen. Detta gör att vi är bekanta och det tror vi är en fördel när vi ska genomföra intervjuerna. Vi har även strävat efter att få en så stor spännvidd på de intervjuade som möjligt. Det vill säga, att de är verksamma på olika typer av förskolor och med olika åldrar. Eftersom vi vill undersöka pedagogernas inställning och förhållningssätt till hållbar upphandling i förskolan, och inte till några resultat som deras pedagogik ska leda till, så tyckte vi att det var bra att de olika förskollärarna har så stor spridning i verksamhetsområdet som möjligt.

Kommun A är en liten glesbygdskommun med ca 7000 invånare, som präglas av en stark s.k. bruksanda, på senare år har det pågått ett intensivt förändringsarbete för att stärka kommunen på nya områden (design, måltid och teknik). Kommun B är en mindre stad i Mellansverige, med ca 23000 invånare. Staden präglas av en industri som är en underleverantör till bilindustrin och det stora sjukhuset, och omges av utpräglad landsbygd med mindre jordbruk. I kommun A har vi intervjuat sex förskollärare. I kommun B så har vi intervjuat tre förskollärare och en kokerska

2.2 Datainsamlingsmetoder

I vår frågeställning valde vi att behandla om förskollärarna tänker miljömedvetet vid inköp till förskolan. Vi har för vårt arbete valt att använda oss av kvalitativa intervjuer. Enligt Johansson & Svedner (2006) är syftet med kvalitativa intervjuer att få den intervjuade att ge

så uttömmande svar som möjligt, eftersom endast frågeområden är förutbestämda, medan frågorna kan variera från intervju till intervju.

Johansson & Svedner (2006) poängterar särskilt vikten av att frågorna anpassas så att intervjupersonerna får möjlighet att ta upp allt som de vill inom det undersökta frågeområdet. Vidare varnar de för några vanliga fällor som man kan falla i när man använder sig av metoden kvalitativa metoder; att intervjun glider över till att bli en strukturerad intervju eller en muntlig genomförd enkät. Å andra sidan finns enligt författarna risken att intervjun blir till ett osystematiskt samtal. Den kvalitativa intervjun är en balansgång mellan dessa två faror. Men för vårt arbete anser vi att vi kan komma längst med att använda denna metod.

2.3 Procedur

Vi valde att dela upp arbetet med att intervjua mellan oss. Vi ringde runt till dem som vi skulle intervjua och bestämde en tid. Sedan så åkte vi enskilt till var och en, ställde samma frågor (se bilaga 1) till dem alla, för att kunna få fram eventuella likheter och skillnader.

2.4 Databearbetning

Vi har läst litteratur om hur man kan planera sin verksamhet i förskolan så att det blir ett miljöperspektiv som genomsyrar den dagliga verksamheten. Vi har läst, jämfört och diskuterat vad de olika författarna säger och sammanställt vad förskollärarna i de utvalda förskolorna anser i intervjuerna.

3. Resultat

Vi har valt att redovisa varje fråga i tur och ordning, för de två olika kommunerna.

1. Vem är det som gör inköpen till förskolan?

A: Det är lite olika. På en förskola (ur och skur) ansvarar pedagogerna för inköp av frukt, frukost/mellanmål och övriga förbrukningsvaror. På de andra förskolorna så ansvarar pedagogerna endast för inköp av förbrukningsmaterial (papper, färgkriter mm).

B: Pedagogerna ansvarar för inköpen av förbrukningsmaterial. Kokerskan ansvarar för inköp av livsmedel.

2. Tänker ni miljömedvetet då? På vilket sätt då?

A: På ur och skur förskolan så vill man köpa kravodlat/svanmärkt men kommunen har skrivit avtal med vissa leverantörer. Dessa tillhandahåller inte miljömärkta varor. De andra hade inget miljöperspektiv i sina inköp.

B: Förskolorna är bundna av kommunens upphandlingsavtal

3. Vad väger tyngst miljö eller pris när ni handlar förbrukningsvaror?

A: På ur och skur förskolan sa en pedagog ”Vi skulle lika gärna kunna handla ekologisk till exempel frukten för vi tittar ändå inte på priset”. Om de skulle välja ett dyrare svanenmärkt papper framför billigare omärkt? ”Jag hoppas att vi väljer svanenmärkt”.

På de andra förskolorna hade de inte reflekterat över detta utan de köpte alltid det billigaste.

B: Priset är det som avgör vad förskolorna köper in. Mesta möjliga för pengarna.

En kokerska säger ”Ekologiskt är mycket dyrare”. Hon ger ett exempel t.ex. havregryn, där konventionellt odlade kostar 7,92 kr per kilogram men ekologiskt odlade kostar 14,70 per kilogram.

4. Skulle ni kunna tänka er att ”offra” något för att få t.ex. ekologisk mat i förskolan?

A: Där sa sig alla pedagoger vara beredda att avstå från något för att få ekologiskt odlad mat. De efterlyste också mer närproducerad mat.

B: ”Vi har inte tänkt i de banorna, då måste kommunen ändra på sitt upphandlingsavtal.” Pedagogerna ställde sig tveksamma till förslaget.

5. Finns det någon utbildning att gå för att lära sig göra mer miljömedvetna val?

A: Pedagogerna på ur och skur förskolan har fått mycket miljö och ”naturtänk” i sin utbildning inom ur och skur pedagogiken. Men någon kommunal utbildning i miljötänkande hade de aldrig hört talas om. Men pedagogerna i den traditionella förskolan hade aldrig hört om någon miljöutbildning. Men de tyckte att det var en bra idé.

B: Ingen av pedagogerna hade hört talas om någon utbildning, men de tyckte att det lät intressant.

6. Gör ni något konkret miljöarbete i förskolan? T.ex. kompostering, sopsortering, vatten eller lampvakter?

A: Ingen av förskolorna kunde uppge något konkret miljöarbete i den dagliga verksamheten. Ur och skur förskolan hade tidigare sopsorterat men de upplevde så många praktiska problem med detta, så det upphörde. Alla förskolorna arbetade mycket med utomhusverksamhet, och då var man noga med att alltid ta med sig skräpet hem.

B: Här källsorterar alla förskolor. Man är noga med att prata om varför man gör det. Pedagogerna är noga med att släcka lyset när de går ut. Man har ett system med kompostpåsar, där man samlar allt matavfall, fruktskal mm., påsen slängs i en speciell behållare som hämtas av sopbilen. Detta åker sedan till Atleverket i Örebro, där det komposteras till matjord.

7. Hur för ni miljötänkandet vidare till barnen?

A: Man är noga med att visa att man själv tycker om att vara ute i naturen. Man har t.ex. alltid ordentligt med kläder på sig så att man kan vara ute i alla väder utan att frysa. Pedagogerna pratar mycket om att man inte får skräpa ned i naturen, utan alltid ta med sig skräp hem.

B: ”Vi lär barnen var man ska slänga olika sopor.” Pedagogerna arbetar medveten med att undvika matspill, genom att träna barnen i att ta ”lite i taget”, och i att lära sig att lyssna på sin egen kropp, och avgöra hur mycket mat man ska ta. Pedagogerna talar mycket om allemansrätten, och om hur man ska bete sig i skog och mark.

8. Finns det ett mål med miljöarbetet?

A: Ur och skurförskolans miljömål kan sammanfattas i : Så miljömedvetna barn som möjligt, som tidigt lär sig att tycka om och värna om naturen. De andra förskolorna hade inga uppsatta miljömål, men under en av intervjuerna så framkom en önskan om att till nästa år sätta som mål att komma igång med mer medvetet miljöarbete. Pedagogerna hade många önskemål; kompost, växthus, odlingsmöjligheter, en nära återvinningsstation. Det största hindret mot detta upplevdes vara det faktum att sådana saker ofta blev förstörda under kvällar/helger. Flera av de tillfrågade talade också om att det saknades en eldsjäl på förskolan/inom kommunen som kunde starta upp och föra vidare olika aktiviteter.

B: En pedagog svarade ”vi vill göra det vi kan”. En av förskolorna hade tidigare haft mål för miljöarbetet, men dessa har fallit i glömska på senare år. Pedagogerna talade mycket om att få barnen att se sammanhang i naturen.

3.1 Sammanfattning av resultatet

Vi kunde se att miljöengagemanget inte var så stort bland pedagogerna i de två kommunerna. De har många önskemål, men det stupar oftast på tekniska/praktiska problem. Det som var gemensamt för förskolorna var att de allesammans arbetade mycket utomhus, med att vara ute i skogen. Men med vårt arbete har vi kanske sått ett frö, en tanke, för att öka miljöengagemanget på förskolorna?

4. Diskussion

Syftet med vårt examensarbete var att ta reda på hur miljömedvetna förskolans pedagoger är när de gör inköp till förskolan, samt om de agerar miljömedvetet i den dagliga verksamheten. Vi ville även ta reda på om de arbetar konkret för att föra miljömedvetenheten vidare till de barn de möter?

Sverige har förbundit sig, genom att ratificera de olika internationella protokoll och deklARATIONER som utarbetats, att arbeta för en hållbar utveckling. Vi anser att de av Sverige undertecknade protokoll mm, tillhör våra styrdokument, alltså något vi ska arbeta utifrån. Vår uppgift som förskollärare är att synliggöra detta för oss själva och i förlängningen även för barnen. Begreppet hållbar utveckling förutsätter ett naturvetenskapligt och samhällsvetenskapligt tänkande. Hållbar utveckling handlar om så mycket, det är inte bara frågan om vår relation till naturen. Det kan vara frågor som rör moral, mänskliga rättigheter, demokrati, jämställdhet och mycket mer.

Genom vårt uppdrag som förskollärare skall vi fungera som samhällets förmedlare till den kommande generationen, och få framtidens vuxna att arbeta för en hållbar utveckling, ett hållbart samhälle. Hur såg det då ut, i våra kommuners förskolor? Arbetade man aktivt med begreppet hållbar utveckling? Hur stor vikt la man vid dessa frågor? Hade pedagogerna några krav på sig ”uppifrån” att arbeta med hållbar utveckling?

Vi blev både förvånade och lite bestörta över resultatet av vår undersökning. Pedagogerna på just ”våra” förskolor var förvånansvärt oengagerade i dessa frågor. Där vi hade förväntat oss ett större intresse och engagemang möttes vi med skepsis och ointresse. Våra resultat från de olika kommunerna var tämligen likartade. Vi hade hoppats på en större variation mellan pedagogernas inställning och arbetssätt. Varför är det då på detta vis? Var finns eldsjälarna? Är det brister i utbildningen?

Våra resultat som vi fått fram stämmer ganska väl överens med det som tidigare c-uppsatser har poängterat, att lärarutbildningen borde fokusera mera på lärande för en hållbar utveckling. Detta synliggör även Jansson och Granath (2007). Författarna undrar:

Frågan är vad det många gånger ganska svalt intresset för miljövard på våra förskolor beror på? Får pedagogerna tillräckligt med utbildning inom område? Är miljövarsarbete något som prioriteras när årets föreläsningar skall fastställas? Kanske är det något för vidare forskning att undersöka. Enligt rapporten från Skolverket (2001), så avtar arbetet med miljövard ju äldre barnen blir, och frågan är vad det beror på. Hänger det kanske på att pedagogerna saknar intresse och engagemang just på grund av bristande kunskap, eller beror det på att de inte vet hur de skall engagera barnen? Med tanke på alla diskussioner

som förs i media idag om hur vi behandlar vår miljö så borde miljövard vara ett ämne med hög prioritet ända från förskolan och hela utbildningstiden ut.

UNESCO har utropat 2005 – 2014 till Dekaden för utbildning för hållbar utveckling, och så här står det i vår inriktningsbeskrivning ”*Du får även kunskap om teknikens och naturvetenskapens roll i samhället och om olika strategier för en hållbar utveckling*”. (Kau utbildningsprogram 2008).

Trots detta finns det studenter i slutfasen av utbildningen som inte alls hade insikt i vad begreppet hållbar utveckling står för. I våra förskolor arbetar många pedagoger med lite eller ingen insikt i dessa viktiga frågor. Läger utbildningsansvariga allt för lite fokus på dessa, för oss alla, så angelägna problem?

Det pågår ett projekt mellan Karlstad och Göteborgs universitet och Malmös högskola och projektet heter Förskolan och utbildning för hållbar utveckling (Förskolan nr: 3 2008). Syftet med detta är att använda sig av förskolans helhetssyn på barn, kunskap och lärande för att hitta en modell för utbildning om hållbar utveckling. Vi ifrågasätter varför har inte detta avspeglats i vår utbildning?

Var finns då alla de förskollärare som brinner för dessa frågor? Försvinner engagemanget i den gråa massan, av vardagsrutiner och alla måsten? Vi tror att det ibland behövs någon som kommer utifrån, och synliggör de möjligheter och tillgångar vi faktiskt har för att utveckla ett sant miljöengagemang, och föra det vidare till barnen. Vi anser att de internationella överenskommelser som Sverige ställt sig bakom, tillhör de styrdokument som vi ska arbeta utifrån. Detta betyder i förlängningen att det ska ställas krav på förskollärarna, att de faktiskt ska lägga in dessa frågor i den dagliga verksamheten och göra de till en del av sitt arbetssätt. Gör man det till ”sitt eget”, så är det lättare att föra vidare, och engagera barnen.

Förskolan skall lägga grunden för ett livslångt lärande och vi vill ge barnen en positiv känsla för naturen. Genom naturupplevelser utvecklar barnen sin förmåga att förstå sin omvärld. Pedagogerna har ansvar för att förmedla lärdomar, erfarenheter och upplevelser till barnen. Det är även viktigt att barnen får en tolerans inför förändringar och olikheter de kommer att stöta på. Vi ska försöka att förbereda barnen så att de blir kritiskt tänkande människor och därigenom göra medvetna val. Karins äldste son uttryckte det så här i en diskussion om miljöförstöring redan 2006: ”De tekniska lösningarna är egentligen inga problem, det är

människors attityder som måste förändras, och det är ju såna som du som skall arbeta med sånt” (Hannes Frenander, 2006).

Många av våra tillfrågade angav kostnader som skäl för att inte välja ekologiska livsmedel. Detta är ett argument som naturligtvis är lätt att ta till sig, för att kunna bemöta detta valde vi att ta kontakt med en annan kommun, Borlänge. De har en uttalad vision om ett Hållbart Borlänge ”Ett hållbart samhälle är en politisk vision om ett framtida Borlänge där de stora miljöproblemen är lösta och där människor lever ett gott liv tillsammans”. (Borlänge kommun 2008).

Vi talade med Unni Öhman som fungerar som samordnare för Hållbar utveckling, Barnkonventionen och för Ekologisk mat i Borlänge kommun.

Enligt Unni så behöver det inte innebära att kommunens budget spräcks för att man ska kunna införa ekologiska livsmedel i förskolan. Förskolorna i Borlänge kommun använder 26 % ”ekomat” i sin dagliga verksamhet. Köken minskade på användningen av halvfabrikat, de använder sig av mer säsongsbetonade råvaror och de har även behovsprövat vissa ingredienser. När de gör sina upphandlingar så tar de in anbud på råvarorna för sig och leveranserna för sig. Detta har lett till att Borlänge kommun ligger i mitten av alla kommuner vad det gäller pris per portion, trots ekologisk mat. Borlänge är kallad eko-produkternas centrum just för att det säljs så markant mycket mer eko-produkter där.

Även i förskolan så fortsatte man på den inslagna vägen att handla och äta ekologiskt. Unni trycker på det faktum att det vi gör i förskolan också påverkar det privata handlings sättet. Här får vi bekräftelse på vår uppfattning att det handlar mer om människors vilja och attityder än om kommunens budget.

Vi har båda försökt att få kontakt med några inköpsansvariga i våra respektive kommuner, men de har inte visat något intresse för att svara på våra frågor. Detta tycker vi är lite förvånande, med tanke på den debatt som förs överallt om miljöfrågor och hållbar utveckling. Detta, att vi inte har fått svar, gör att en infallsvinkel försvinner från vår undersökning. Vi kan båda se i efterhand att det hade varit till fördel för undersökningen om vi hade börjat med att ta kontakt med de inköpsansvariga inom kommunerna.

För att få riktig fart på de gröna marknaderna krävs stora beställare som efterfrågar stora volymer. Det räcker inte med miljövänliga hushåll som ökar efterfrågan sakta men säkert. Om

landstinget, kommunerna och andra storas organisationer regelbundet upphandlade stora kvantiteter ekologisk mat skulle marknaden växa betydligt snabbare och därigenom få en ökad stabilitet (Gustafsson, 1994).

Den totala offentliga upphandlingen av varor, tjänster och entreprenader uppgår i Sverige till ca 500 miljarder kronor årligen (Miljöstyrningsrådet, 2008).

Här kan vi se att våra val har betydelse! Som förskollärare och konsument har vi verkligen möjlighet att påverka, och att utöva vår konsumentmakt. Här har vi även ett gyllene tillfälle att visa barnen att var och en har betydelse, att vi har ett eget ansvar och att det vi väljer har betydelse i förlängningen och inte bara här och nu.

I våra kommuner har man ett system som betyder att pengar som finns kvar på förbrukningskontot vid årsskiftet, per automatik ”fryser inne”, och inte kan sparas till kommande behov. Detta lägger grund till en onödig konsumtionshets på förskolan, som oftast även överförs till barnen. Vi tycker att det vore bättre att kunna spara dessa pengar för att kunna satsa på ett större inköp, eller saker av högre kvalitet. Vi vill inte föra vidare ett ohållbart konsumtionsmönster! Vi vill även förmedla till barnen betydelsen av att vara rädd om saker, både egna och förskolans. Att vi lagar och återanvänder istället för att slänga och köpa nytt. Att man kan använda saker under lång tid och att en människas status inte ligger i vad den äger eller har på sig. Här ska vi återigen reflektera över vårt personliga ansvar och över hur vi bemöter varandra och barnen. Vi kan hälsa på morgonen med ”Vad jag är glad att se dig” istället för med ”Vilken snygg, ny tröja du har”.

Hållbar utveckling handlar om så mycket mer, det handlar om solidaritet och ansvar mellan folkgrupper och nationer och även mellan män och kvinnor. Men vi måste börja från början och försöka att påverka barnen när de är små så att det blir naturligt för dem att tänka solidariskt. Vi måste lära oss att se att allting hänger ihop, världens länder är beroende av varandra. Vi måste förstå att beslut som fattas i ett land påverkar även människor i andra länder, även om det händer på andra sidan jordklotet

Men hållbar utveckling handlar inte bara om miljön och ändliga resurser, det handlar också om etik och demokrati, om människors lika värde och rätten till ett värdigt liv. Varför pratar vi aldrig om sådana här viktiga aspekter på förskolan? Det här vill vi ändra på! Så viktiga frågor är alltför livsavgörande för att vi ska överlåta diskussionen till politiker och proffstyckare! För att väcka ett sant intresse måste de här frågorna lyftas fram bland de verksamma i förskolan. Var och en måste våga reflektera över och ta ståndpunkt i de här frågorna. Var står jag själv? Vad kan jag göra? Vad vill jag?

Litteraturförteckning

Andersson, Lars (1995) *Rätt & Fel för miljö*. Smedjebacken: Sellin & Partner Bok och idé AB.

www.borlänge.se (081126)

Björneloo, Inger (2008) *Hållbar utveckling –att undervisa utifrån helheter och sammanhang*. Navarra Spanien: Liber AB.

Claessdotter, Annika (2008) Hållbart även i framtiden. *Förskolan* 3, 22-25.

www.europa.eu (081115)

Falk, Jan-Erik & Frenander, Charlotta & Nohrstedt, Peter & Ryding, Sven-Olof (2004) *Miljöledning vid upphandling & inköp*. Stockholm: Jure förlag AB.

Frenander Hannes personlig kommunikation 2006

Gustafsson. Tomas (1994) *Hållbar välfärd En bok om visioner, strategier och hållbara framsteg i vardagen*. Karlstad: Heidrums förlag

Granberg, Ann (2005) *Små barns utevistelse naturorientering, lek och rörelse*. Slovenien: Liber AB.

Jansson, Ann-Catrine & Granath, Marie (2007). *Hållbar utveckling i förskolan: En studie om skillnaden i pedagogernas förhållningssätt på en förskola med Grön flagg jämfört med en förskola utan miljöcertifiering. Lärarexamensuppsats*. Växjö universitet/Institutionen för pedagogik. <http://www.diva-portal.org> (hämtad 081208)

Johansson, Bo & Svedner, Per-Olov (2006) *Examensarbetet i lärarutbildningen*. Uppsala: Kunskapsföretaget Uppsala.

www.kau.se (081126)

www.konsumentverket.se (081124)

Lärarnas riksförbund. (2005) *Lärarboken* Stockholm: Lärarnas Riksförbund

Miljöstyrningsrådet (2008) *Ställ miljökrav!* Stockholm: Miljöstyrningsrådet

Nielsen Karin (1994) *Gröna stjärnor eller blå dunster- om EU och miljön*. Uddevalla: Bokskogen

Nilsson, Annika (2002) *Introduktion till EU:s miljö rätt*. Köpenhamn: Santerús förlag.

Pramling Samuelsson Ingrid & Sheridan Sonja (1999) *Lärandets Grogrund*. Lund: Studentlitteratur

Skolverket (2002) *Hållbar utveckling i skolan – Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola*. Stockholm: Liber AB

Skolverket (2004) *Hållbar utveckling i praktiken – så gjorde vi på vår skola*. Stockholm:

Liber AB

Sträng, Monica & Persson, Siv (2003) *Små barns stigar i omvärlden* Lund:

Studentlitteratur.

Åberg Ann & Lenz Taguchi Hillevi (2007) *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Sundbyberg: Liber AB

Öhman, Unni (2008 26 november) Personlig kommunikation.

Bilaga 1

Vår frågeställning:

1. Vem är det som gör inköpen till förskolan?
2. Tänker ni miljömedvetet då? På vilket sätt då?
3. Vad väger tyngst miljö eller pris när ni handlar förbrukningsvaror?
4. Skulle ni kunna tänka er att ”offra” något för att få ekologisk mat i förskolan?
5. Finns det någon utbildning att gå för att lära sig att göra miljömedvetna val?
6. Gör ni något konkret miljöarbete i förskolan? T.ex. kompostering, sopsortering, vatten eller lampvakter?
7. Hur för ni vidare miljötankandet till barnen?
8. Finns det ett mål med miljöarbetet?